

DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-59-4-24>
УДК 339.9:[658:330.341.1]

Р. А. ЧЕМЧИКАЛЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу
та консалтингу

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна, Україна, м. Харків

e-mail: r.chemchukalenko@karazin.ua

ORCID ID: <https://>

orcid.org/0000-0003-1064-0864

О. В. ЯРМАК

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Харківського національного університету

міського господарства імені О. М. Бекетова,

Україна, м. Харків

e-mail: olgajarmak.09@gmail.com

ORCID ID: <https://>

orcid.org/0000-0001-5760-4786

Web of Science ResearcherID:

[https://www.webofscience.com/wos/author/](https://www.webofscience.com/wos/author/record/o-2487-2016)

[record/o-2487-2016](https://www.webofscience.com/wos/author/record/o-2487-2016)

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА¹

У статті обґрунтовано доцільність предметно-цільового підходу до визначення структури зовнішньоекономічного потенціалу підприємства відповідно до форм

¹ © Чемчикаленко Р. А., Ярмак О. В., 2024. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

і видів зовнішньоекономічної діяльності. На цій основі визначено та охарактеризовано основні складові зовнішньоекономічного потенціалу – експортно-імпортний і виробничо-інвестиційний потенціали. Обґрунтовано напрями удосконалення потенціалу зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах сучасних змін її бізнес-середовища. Доведено необхідність забезпечення позитивної синергії взаємопов'язаного впливу експортно-імпортного та виробничо-інвестиційного потенціалів на ефективність та розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічний потенціал підприємства, предметно-цільовий підхід, експортно-імпортний і виробничо-інвестиційний потенціали зовнішньоекономічної діяльності підприємства, трансформації бізнес-середовища зовнішньоекономічної діяльності.

JEL Classification: M21, F10, F21.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств є системним чинником розвитку національної економіки та економічного зростання, що актуалізує обґрунтування концептуальних основ і прикладних аспектів формування та оптимізації їх зовнішньоекономічного потенціалу, досконалість, інноваційність і динамічність якого визначають можливості та спроможність суб'єктів господарювання досягати високого рівня ефективності та міжнародної конкурентоспроможності.

У теперішній час ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств безпосередньо залежить від їхнього потенціалу адаптуватися та розвивати бізнес в умовах системних трансформацій національного та міжнародного бізнес-середовища, зумовлених впливом нових явищ і процесів сучасного етапу глобалізації, зокрема гібридизацією як локальною адаптацією глобальних трендів, фрагментацією та регіоналізацією міжнародних економічних відносин, розвитком технологій четвертої промислової революції, шерингової економіки, біоекономіки тощо.

Трансформації сучасного бізнес-середовища діяльності суб'єктів господарювання докорінно змінюють архітектуру міжнародних економічних відносин, що своєю чергою зумовлює необхідність упровадження інноваційних бізнес-моделей і процесів зовнішньоекономічної діяльності підприємств і потребує радикального оновлення їхнього зовнішньоекономічного потенціалу.

Для українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, поряд зі спроможністю адаптації до глобальних трансформацій бізнес-середовища, визначальним є їхній потенціал інтеграції в систему воєнної економіки та формування ефективного господарського механізму в період післявоєнного відновлення національного господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика шляхів і методів забезпечення адаптації та розвитку суб'єктів господарювання відповідно до умов їхньої зовнішньоекономічної діяльності, що постійно змінюються, є предметом аналізу вітчизняних і закордонних дослідників.

Розвитку зовнішньоекономічної діяльності українського бізнесу в сучасних умовах присвячено праці українських учених І. Гаврилюк (I. Gavrylyuk), О. Бондаренко (O. Bondarenko), К. Червонченка (K. Chervonchenko), Д. Куліша (D. Kulish) [1–3]. Д. Куліш обґрунтовано підкреслив, що у світі, що постійно змінюється, підприємства повинні мати рефлекс, щоб регулярно переглядати свої ситуації [3].

У працях американських дослідників А. В. Стенфорда (A. W. Stanford) та П. Магнуссона (P. Magnusson) досліджуються проблеми впливу адаптації та розвитку бізнесу на ефективність експорту [4], у працях Д. Ковіна (J. G. Covin) та Д. Міллера (D. Miller) розкрито напрями та заходи міжнародної підприємницької орієнтації [5]. В. Бейкер (W. E. Baker), А. Грінштейн (A. Grinstein), М. Перін (M. G. Perin) та інші проаналізували заходи міжнародної адаптації продукту підприємств [6; 7]. При цьому слід підкреслити переважно прикладний характер цих досліджень.

Але в теперішній час у дослідженнях теоретичних і прикладних аспектів зовнішньоекономічної діяльності підприємств її потенціал, його сучасні трансформації та моделі ще не визначено як спеціальний об'єкт наукового аналізу. Дослідники зовнішньоекономічного потенціалу, по-перше, зосереджені на визначенні його сутності, структури, чинників ефективності та розвитку як потенціалу зовнішньоекономічної діяльності країни [8], певних галузей чи міжгалузевих комплексів національної економіки [9], регіонів [10].

По-друге, на мікроекономічному рівні аналіз сфокусовано на експортному потенціалі національних суб'єктів господарювання [11–13], хоча формами зовнішньоекономічної діяльності є й імпорتنі операції, міжнародна виробнича, наукова, науково-технічна кооперація, спільна підприємницька діяльність, міжнародні фінансові операції та ін. [14].

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних основ розвитку зовнішньоекономічного потенціалу підприємства як цілісної соціально-економічної системи в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. У сучасний період зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних підприємств здійснюється під впливом багатьох глобальних і локальних факторів, серед яких:

– цифровізація бізнесу, його гібридизація, омніканальність бізнес-комунікацій, е-комерція, шеринг та ін., що докорінно змінюють бізнес-середовище

зовнішньоекономічної діяльності підприємств, обумовлюють необхідність формування нових моделей її потенціалу;

- зміни інституційного середовища зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, цілей, напрямів і заходів її державного регулювання, що є чинниками як її розвитку, так і певних обмежень;
- формування воєнної економіки України, що безпосередньо впливає на цілі, можливості та завдання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, структуру та напрями використання їхнього зовнішньоекономічного потенціалу в умовах воєнного часу.

Адаптація зовнішньоекономічної діяльності підприємств до змін і невизначеності сучасного бізнес-середовища, її ефективність залежать від її потенціалу та його розвитку, удосконалення його структури, обґрунтованості нових стратегій його формування та використання, оптимізації механізму реалізації.

Визначення напрямів розвитку потенціалу підприємств відповідно до сучасних умов їхньої зовнішньоекономічної діяльності охоплює розв'язання таких взаємопов'язаних дослідницьких завдань:

- розкриття на основі поєднання системного і структурно-функціонального підходів сутності зовнішньоекономічного потенціалу, його характеристик і структури як цілісної соціально-економічної системи;
- аналіз ефективності зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняних підприємств у сучасний період із метою виявлення загроз і ризиків його можливого дисфункціонального стану та негативних тенденцій;
- обґрунтування напрямів і заходів розвитку зовнішньоекономічного потенціалу підприємств в умовах сучасного етапу локальних і глобальних соціально-економічних трансформацій.

Зовнішньоекономічний потенціал є сукупністю ресурсів, можливостей і здатностей суб'єктів господарювання здійснювати зовнішньоекономічну діяльність та досягати її максимально можливих результатів за умов його повного та ефективного використання. Сучасні дослідження його сутнісних характеристик і структури базуються на ресурсно-результативному та функціонально-цільовому підходах. Відповідно до них зовнішньоекономічному потенціалу підприємства притаманні:

- ресурсно-результативні характеристики. За ресурсним критерієм зовнішньоекономічний потенціал – це сукупність техніко-технологічних, фінансово-економічних, інтелектуально-інформаційних, трудових та управлінських ресурсів, що визначають можливості та здатність підприємства здійснювати ефективну зовнішньоекономічну діяльність. У результативному аспекті – це максимальні можливі результати зовнішньоекономічної діяльності, які

підприємство спроможне досягти при повному та ефективному використанні її ресурсного потенціалу;

– функціонально-цільові характеристики. Функції зовнішньоекономічного потенціалу підприємства – це основні напрями його реалізації для досягнення цілей зовнішньоекономічної діяльності: ресурсне забезпечення експорту, імпорту, участі в міжнародному співробітництві та спільному підприємстві тощо; сприяння підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності; упровадження та розвиток її інноваційних форм і методів; підвищення міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

На нашу думку, для досягнення цілей системного аналізу зовнішньоекономічного потенціалу ресурсно-результативний та функціонально-цільовий підходи, які є поширеними в сучасних дослідженнях, доцільно доповнити предметно-цільовим підходом, застосування якого буде сприяти визначенню та характеристиці його складових відповідно до спрямованості їхнього використання щодо забезпечення здійснення підприємством певних напрямів, форм, видів зовнішньоекономічної діяльності. За цим підходом складовими зовнішньоекономічного потенціалу підприємств слід визначити:

– потенціал зовнішньоторговельної діяльності, яка охоплює різні види експортних та імпортних операцій, що здійснюються підприємствами. Це експортно-імпортний потенціал, що є ресурсною базою зовнішньоторговельної діяльності, використання якого забезпечує досягнення її цілей;

– потенціал інвестиційно-виробничої зовнішньоекономічної діяльності підприємств як сукупність ресурсів здійснення та досягнення цілей таких її видів, як участь підприємств у міжнародній виробничій кооперації та співпраці, спільне підприємництво, науково-технічне співробітництво та ін.

Експортно-імпортний та інвестиційно-виробничі потенціали зовнішньоекономічної діяльності є складовими її потенціалу, яким притаманні певні ресурсні, структурні та функціональні особливості.

Експортно-імпортний потенціал є сукупністю ресурсів, можливостей і здатностей підприємства до ефективної зовнішньоторговельної діяльності, його складові – це експортний та імпортний потенціали. Мета його формування та використання – це забезпечення досягнення цілей експортно-імпортних операцій і на цій основі – підвищення ефективності та конкурентоспроможності господарської діяльності загалом та її окремих видів. Щодо цілеспрямованості експортного та імпортного потенціалів:

– експортний потенціал забезпечує ефективні продажі продукції підприємства на цільових зовнішніх ринках, підтримання та підвищення її конкурентоспроможності;

– імпорتنний потенціал використовується з метою залучення підприємством ресурсів необхідної якості та справедливої вартості через механізм світового ринку та підвищення на цій основі ефективності господарської діяльності.

Результати реалізації експортно-імпортного потенціалу в зовнішньоекономічній діяльності характеризують такі показники, як обсяг реалізованої експортної продукції підприємства в певний період, частка реалізованої експортної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції, експортна щільність підприємства на зовнішньому ринку як відношення обсягу реалізації експортної продукції до кількості її покупців, дохід від експорту та його рентабельність, частка імпорту в обсязі виробленої продукції, рентабельність імпорتنних операцій та ін. Узагальнювальним показником результатів зовнішньоторговельної діяльності є коефіцієнт економічної ефективності експортно-імпорتنних операцій як відношення прибутку від зовнішньої торгівлі до витрат підприємства на її здійснення протягом певного періоду.

Від рівня й ефективності реалізації підприємствами їхніх зовнішньоторговельних потенціалів безпосередньо залежить стан і розвиток зовнішньої торгівлі України, якій у сучасний період притаманні негативні тенденції, серед яких тривала незбалансованість експортно-імпорتنних операцій, про що свідчать дані, відображені на рис. 1 і 2.

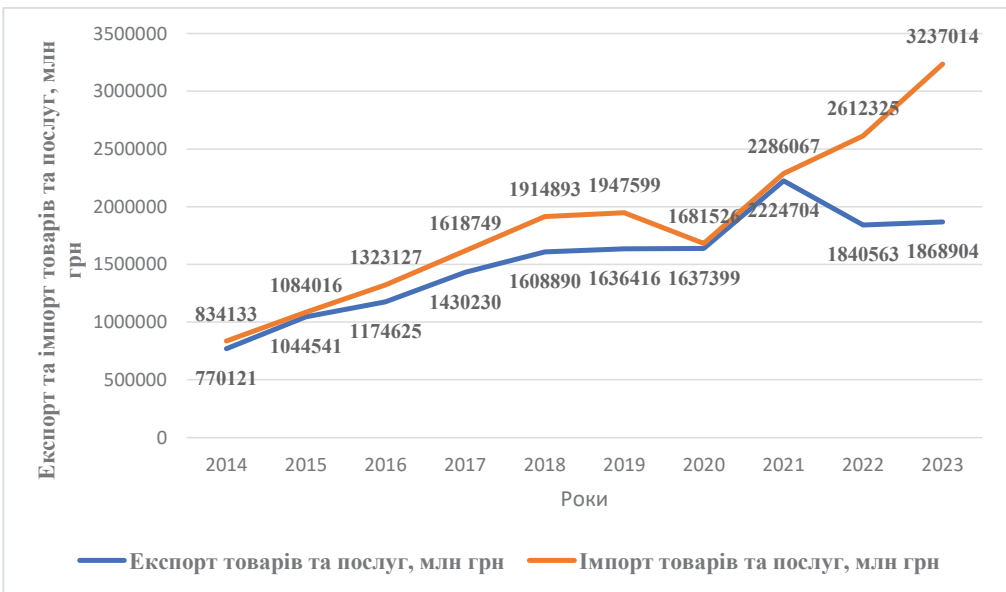

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг в Україні (2014–2023 рр.) [15]

Відповідно до даних рис. 1 в Україні, разом зі зростанням обсягів експортно-імпорتنних операцій, імпорт в останні роки постійно перевищував експорт. У період, що аналізувався, у 2020 та 2021 рр. перевищення імпортом експорту було найменшим, їх сальдо було відповідно $-44,1$ млрд грн та $-61,3$ млрд грн. У 2023 р. розрив між імпортом та експортом товарів і послуг істотно збільшився, їх від'ємне сальдо дорівнювало $-1368,1$ млрд грн.

За розрахунками українських дослідників А. Максимука (Maksymuk A.) та С. Мрочка (Mrachko S.), коефіцієнт покриття експортом імпорту в період 2015–2022 рр. знизився з 102% у 2015 р. до 83% у 2022 р. [16], що також свідчить про зростання незбалансованості експорту та імпорту в Україні.

Від'ємне сальдо експортно-імпорتنних операцій є фактором зменшення обсягу ВВП і золотовалютних резервів. За даними Міністерства фінансів України, у період 2014–2023 рр. частка від'ємного сальдо експорту та імпорту у ВВП досягала від $-4,1\%$ у 2014 р. до $-20,9\%$ у 2023 р.

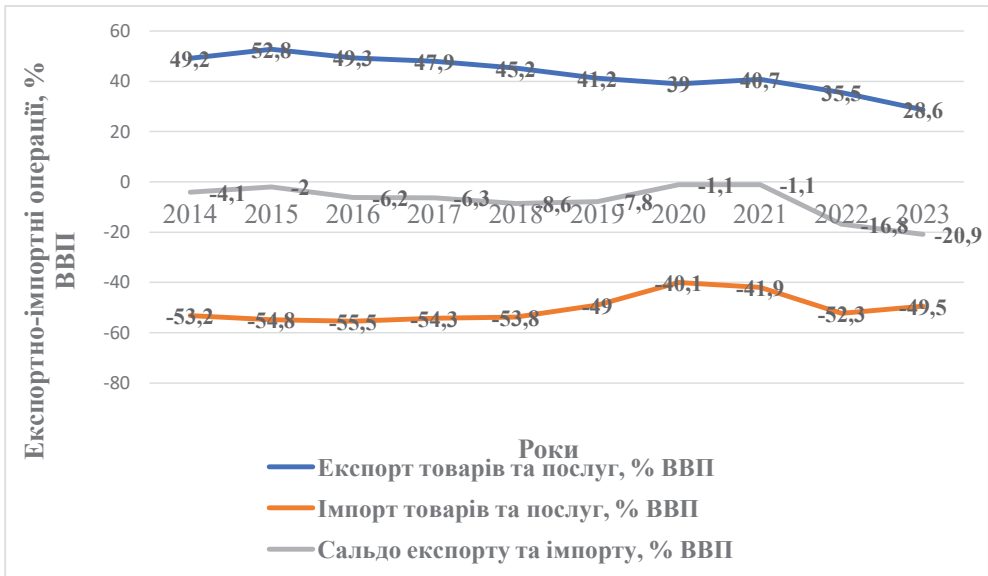

Рис. 2. Частка експортно-імпорتنних операцій у ВВП України [15]

Таким чином, у сучасний період важливим напрямом розвитку зовнішньої торгівлі України є забезпечення збалансованості та додатного сальдо експортно-імпорتنних операцій шляхом реструктуризації експорту товарів і послуг відповідно до попиту в цільових сегментах світового ринку, оптимізації обсягу і структури імпорту. Розв'язання цих завдань забезпечується експортно-імпортними потенціалами підприємств, що зумовлює необхідність підвищення їх рівня та оптимізації.

Зовнішньоекономічний виробничо-інвестиційний потенціал – це сукупність ресурсів, можливостей і здатностей підприємства ефективно інтегруватися в глобальні ланцюжки створення вартості шляхом активної участі в міжнародних проєктах виробничої спеціалізації та кооперації, спільного підприємництва тощо. Виробничо-інвестиційний потенціал підприємств забезпечує ефективне здійснення підприємством таких видів зовнішньоекономічної діяльності, як міжнародний лізинг, франчайзинг, підрядні контракти, співробітництво партнерів із різних країн у виробництві будь-якої продукції, прями й портфельні інвестиції, проведення спільних господарських операцій і спільне володіння майном та ін. [14]. Залежно від видів зовнішньоекономічних виробничо-інвестиційних операцій у його структурі можна виокремити потенціали виробничої кооперації, спільного підприємництва тощо.

Від рівня та ефективності виробничо-інвестиційного потенціалу залежить досягнення цілей зовнішньоекономічної діяльності в контексті участі вітчизняних підприємств у різних формах міжнародного співробітництва. Важливо підкреслити, що в період воєнного часу міжнародна виробничо-інвестиційна співпраця є фактором підвищення рівня як зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняних підприємств, так і оборонного потенціалу країни. Як приклад – грантова програма від Проєкту USAID «Інвестиції для стійкості бізнесу», що спрямована на використання лізингу для підтримки релокації та відновлення підприємств. Восени 2023 р. лізингова компанія «BEST LEASING» виграла грант Проєкту в сумі 1 млн дол., метою якого є зниження вартості лізингу на 30% для допомоги переміщеному бізнесу, компаніям, що працюють на колишніх окупованих територіях, а також тим підприємствам, які мають критичне значення для надання послуг у воєнний час або під час відновлення економіки. За 10 місяців дії програми компанія «BEST LEASING» профінансувала близько 200 підприємств [17].

В оборонно-промисловому комплексі України використовується потенціал спільного підприємництва. На початок 2024 р. з провідними іноземними компаніями з виробництва зброї було створено п'ять спільних підприємств. Зараз планується відкриття спільного підприємства з виробництва снарядів із німецьким концерном «Rheinmetall», який є одним із найбільших виробників військової техніки та озброєння в Німеччині та Європі, та українською компанією [18].

Висновки. Потенціал зовнішньоекономічної діяльності підприємства забезпечує досягнення її довгострокових та поточних цілей, необхідний рівень конкурентоспроможності її суб'єктів у цільових сегментах світового ринку, можливості їх інтеграції у світовий економічний простір.

Зовнішньоекономічний потенціал є сукупністю техніко-технологічних, фінансово-економічних, трудових та управлінських ресурсів, можливостей і здатностей підприємства здійснювати господарські операції у світовому економічному просторі, ефективного використання яких забезпечує досягнення цілей зовнішньоекономічної діяльності та міжнародну конкурентоспроможність суб'єктів господарської діяльності.

Відповідно до предметно-цільового підходу до структуризації зовнішньоекономічного потенціалу підприємства його комплексними складовими визначено:

– експортно-імпортний потенціал – сукупність ресурсів, можливостей і здатностей підприємства до ефективної зовнішньоторговельної діяльності. Його складовими є експортний та імпортний потенціали;

– виробничо-інвестиційний потенціал як сукупність ресурсів, можливостей і здатностей підприємства ефективно інтегруватися у глобальні ланцюжки створення вартості шляхом активної участі в міжнародних проєктах виробничої спеціалізації та кооперації, спільного підприємництва, міжнародного лізингу тощо.

Взаємопов'язаними є такі напрями вдосконалення зовнішньоекономічного потенціалу підприємств в умовах сучасних трансформацій глобального та локального бізнес-середовища:

1. Оптимізація структури потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємств відповідно до її сучасних напрямів, форм і видів.

2. З метою забезпечення збалансованості та додатного сальдо експорту та імпорту – удосконалення експортно-імпортного потенціалу вітчизняних підприємств шляхом упровадження інноваційних моделей зовнішньоторговельних відносин, зокрема е-комерції, підвищення якості та віддачі ресурсів зовнішньоторговельних операцій та ін.

3. Підвищення рівня виробничо-інвестиційного потенціалу підприємств, що забезпечить активізацію участі українського бізнесу в різних формах міжнародного співробітництва.

4. Досягнення позитивної синергії реалізації експортно-імпортного та виробничо-інвестиційного потенціалів зовнішньоекономічної діяльності підприємств, забезпечивши їх взаємодію та взаємодоповненість як факторів її ефективності.

Масштабування, диверсифікація та розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств залежить від потенціалу інтернаціоналізації та міжнародної інтеграції бізнесу, що буде предметом подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилюк І. І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3> (дата звернення: 30.10.2024).
2. Бондаренко Н., Червонченко К. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств в умовах глобалізації економіки. *Соціальна економіка*. 2020. № 59. С. 105–117. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2020-59-11> (дата звернення: 30.10.2024).
3. Куліш Д. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств Європейського Союзу. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. Вип. 4. С. 71–78. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-10> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Stanford A. W., Magnusson P. Export Performance: A Focus on Discretionary Adaptation. *Journal of International Marketing*. 2024. Vol. 25, Issue 4. Pp. 70–88. DOI: <https://doi.org/10.1509/jim.16.0114> (дата звернення: 30.10.2024).
5. Covin J. G., Miller D. International entrepreneurial orientation: conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2014. Vol. 38 (1). Pp. 11–44. DOI: <https://doi.org/10.1111/etap.12027> (дата звернення: 30.10.2024).
6. Baker W. E., Grinstein A., Perin M. G. The Impact of Entrepreneurial Orientation on Foreign Market Entry: the Roles of Marketing Program Adaptation, Cultural Distance, and Unanticipated Events. *Journal of International Entrepreneurship*. 2020. Vol. 18 (1). Pp. 63–91. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10843-019-00257-0> (дата звернення: 30.10.2024).
7. Calantone R., Cavusgil T., Schmidt J., Shin G. C. Internationalization and the dynamic of product adaptation – an empirical investigation. *Journal of Product Innovation Management*. 2004. Vol. 21 (3). Pp. 185–198. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0737-6782.2004.00069> (дата звернення: 30.10.2024).
8. Рахман М. С., Євтушенко В. А., Рудас Д. С. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 47. С. 39–44. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct> (дата звернення: 30.10.2024).
9. Бердар М. М. Зовнішньоекономічний потенціал підприємств харчової промисловості та можливості його нарощування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 18, ч. 1. С. 40–45. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/10.pdf.9 (дата звернення: 30.10.2024).
10. Маслівець Г. Ю., Ігнатенко О. С. Зовнішньоекономічний потенціал регіону як чинник розвитку його конкурентоспроможності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 85–89. DOI: <https://doi.org/10.32843/rma2663-5240-2022.28.17> (дата звернення: 30.10.2024).
11. Бондар Ю. А., Легінькова Н. І., Фабрика І. В. Експортний потенціал підприємства: сутність, принципи формування та умови максимізації. *Вісник післядипломної освіти*. 2021. Вип. 16 (45). Серія «Соціальні та поведінкові науки». С. 125–140. DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16\(45\)-125-140](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16(45)-125-140) (дата звернення: 30.10.2024).
12. Dergachova V. V., Ovcharova Sn. K., Martynenko O. V. Export potential of the enterprise in terms of exit on European Market. *Економічний вісник НТУУ*

- «КПІ». 2019. № 16. С. 105–115. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181685/181583> (дата звернення: 30.10.2024).
13. Гронь О., Сікаленко О. Оцінювання експортного потенціалу підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2021. Т. 73. № 6. С. 115–122. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.115 (дата звернення: 30.10.2024).
14. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 №959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 30.10.2024).
15. Експорт та імпорт України / Міністерство фінансів України. 2024. 18 квітня. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 30.10.2024).
16. Максимук А., Мрочко С. Аналіз структури експортно-імпоротної діяльності України за 2022 р. у порівнянні до минулих періодів та шляхи її відновлення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 5. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.5-6> (дата звернення: 30.10.2024).
17. Грантова програма від Проекту USAID «Інвестиції для стійкості бізнесу» ефективно працює на ринку лізингу / Українське об'єднання лізингодавців. 2024. 22 серп. URL: <https://uul.com.ua/2024/grantova-programa-vid-proyektu-usaid-investytsiyi-dlya-stijkosti-biznesu-efektyvno-pratsyuye-na-rynku-lizyngu/> (дата звернення: 30.10.2024).
18. Україна із західними компаніями створила п'ять оборонних підприємств. *Militaryni*. 2024. 4 берез. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayina-iz-zahidnyumy-kompaniyamy-stvoryla-p-yat-oboronnyh-pidpryyemstv/> (дата звернення: 30.10.2024).

REFERENCES

1. Havryliuk, I. I. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu [Foreign economic activity of Ukraine with the countries of the European Union]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3> [in Ukrainian].
2. Bondarenko, N., & Chervonchenko, K. (2020). Rozvytok zovnishnoekonomichnoi diialnosti ukraïnskyykh pidpryyemstv v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Development of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the conditions of economic globalization]. *Sotsialna ekonomika – Social economy*, 59, 105–117. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2020-59-11> [in Ukrainian].
3. Kulish, D. (2022). Zovnishnoekonomichna diialnist pidpryyemstv Yevropeiskoho Soiuzu [Foreign economic activity of enterprises of the European Union]. *Modeling the development of the economic systems*, 4, 71–78. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-10>
5. Covin, J. G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 38(1), 11–44. <https://doi.org/10.1111/etap.12027>
6. Baker, W. E., Grinstein, A., & Perin, M. G. (2020). The Impact of Entrepreneurial Orientation on Foreign Market Entry: the Roles of Marketing Program Adaptation, Cultural Distance, and Unanticipated Events. *Journal of International Entrepreneurship, Springer*, 18(1), 63–91. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10843-019-00257-0>

7. Calantone, R., Cavusgil, T., Schmidt, J., & Shin, G. C. (2004). Internationalization and the dynamic of product adaptation – an empirical investigation. *Journal of Product Innovation Management*, 21(3), 185–198. <https://doi.org/10.1111/j.0737-6782.2004.00069>
8. Rakhman, M. S., Yevtushenko, V. A., & Rudas, D. S. (2020). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy YeS [Foreign economic activity of Ukraine with EU countries]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 47, 39–44. <https://doi.org/10.32843/infrastruct> [in Ukrainian].
9. Berdar, M. M. (2018). Zovnishnoekonomichniy potentsial pidpriemstv kharchovoi promyslovosti ta mozhlyvosti yoho naroshchuvannia [External economic potential of food industry enterprises and opportunities for its expansion]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 18(1), 40–45. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/10.pdf.9 [in Ukrainian].
10. Maslivets, H. Yu., & Ihnatenko, O. S. (2022). Zovnishnoekonomichniy potentsial rehionu yak chynnyk rozvytku yoho konkurentospromozhnosti [Foreign economic potential of the region as a factor in the development of its competitiveness]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini – Public management and administration in Ukraine*, 28, 85–89. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.17> [in Ukrainian].
11. Bondar, Yu. A., Lehinkova, N. I., & Fabryka, I. V. (2021). Eksportnyi potentsial pidpriemstva: sutnist, pryntsyipy formuvannia ta umovy maksymizatsii [Export potential of the enterprise: Essence, principles of formation and conditions of maximization]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky» – Bulletin of postgraduate education. Social and Behavioral Sciences Series*, 16(45), 125–140. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16\(45\)-125-140](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16(45)-125-140) [in Ukrainian].
12. Dergachova, V. V. Ovcharova, Sn. K., & Martynenko, O. V. (2019). Export potential of the enterprise in terms of exit on European Market. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI» – Economic bulletin of NTUU «KPI»*, 16, 105–115. <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181685/181583>
13. Hron, O., & Sikalenko, O. (2021). Otsiniuvannia eksportnoho potentsialu pidpriemstva [Evaluation of the export potential of the enterprise]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, 73(6), 115–122. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.115 [in Ukrainian].
14. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16.04.1991 №959-XII. (1991). [On foreign economic activity. Law of Ukraine dated April 16, 1991]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> [in Ukrainian].
15. Ministry of Finance of Ukraine. (2024, July 11). *Eksport ta import Ukrainy* [Export and import of Ukraine of 2024]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> [in Ukrainian].
16. Maksymuk, A., & Mrochko, S. (2023). Analiz struktury eksportno-importnoi diialnosti Ukrainy za 2022 r. u porivnianni do mynulykh periodiv ta shliakhy yii vidnovlennia [Analysis of the structure of export-import activity of Ukraine in 2022 compared to past periods and ways of its recovery]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka –*

Digital economy and economic security, 5, 37–43. <https://doi.org/10.32782/dees.5-6> [in Ukrainian].

17. Ukrainian Association of Lessors. (2024, August 22). *Hrantova prohrama vid Proiektu USAID «Investytsii dlia stiikosti biznesu» efektyvno pratsiuie na rynku lizynhu* [The grant program from the USAID Project «Investments for business sustainability» works effectively in the leasing market]. <https://uul.com.ua/2024/grantova-programa-vid-proyektu-usaid-investytsiyi-dlya-stijkosti-biznesu-efektyvno-pratsyuye-na-ryнку-lizyngu/> [in Ukrainian].
18. Ukraina iz zakhidnymy kompaniiamy stvoryla piat oboronnykh pidpriemstv. (2024, March 04). [Ukraine created five defense enterprises with Western companies]. *Militaryni*. <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayina-iz-zahidnymy-kompaniyamy-stvoryla-p-yat-oboronnyh-pidpryyemstv/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 05.11.2024

Стаття пройшла рецензування: 26.11.2024

Стаття рекомендована до опублікування: 19.12.2024

R. A. CHEMCHYKALENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Business and Consulting, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine, Kharkiv

O. V. YARMAK

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and International Economics, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, Kharkiv

FOREIGN ECONOMIC POTENTIAL OF ENTERPRISES AND ITS IMPROVEMENT IN THE CONDITIONS OF MODERN TRANSFORMATIONS OF THE BUSINESS ENVIRONMENT

Problem setting. Transformations of the modern business environment of business entities are fundamentally changing the architecture of international economic relations, which necessitates the implementation of innovative business models and processes of foreign economic activity of enterprises and requires a radical renewal of their foreign economic potential.

Recent research and publication analysis. Currently, in studies of theoretical and applied aspects of foreign economic activity of enterprises, its potential, its modern transformations and models have not yet been identified as a special object of scientific analysis.

Paper objective. The purpose of the article is to substantiate the theoretical and applied foundations of the development of the foreign economic potential of an enterprise as an integral socio-economic system in the conditions of modern social transformations.

Paper main body. In order to achieve the goals of the systematic analysis of foreign economic potential, it is advisable to supplement the resource-result and functional-target approaches with a subject-target approach, according to which the components of the foreign economic potential of enterprises are the potentials of foreign trade activity and investment and production foreign economic activity of enterprises.

Conclusion of the research. The interrelated areas of improving the foreign economic potential of enterprises in the context of modern transformations of its global and local business environment are:

1. Optimization of the structure of the potential of foreign economic activity of enterprises in accordance with its modern directions, forms and types.

2. In order to ensure balance and a positive balance of exports and imports, improving the export-import potential of domestic enterprises by implementing innovative models of foreign trade relations, in particular e-commerce, improving the quality and return on resources of foreign trade operations, etc.

3. Increasing the level of production and investment potential of enterprises, which will ensure increased participation of Ukrainian business in various forms of international cooperation.

4. Achieving positive synergy in the implementation of export-import and production-investment potentials of foreign economic activity of enterprises, ensuring their interaction and complementarity as factors of its efficiency and development.

Short Abstract for an article

Abstract. The feasibility of a subject-target approach to determining the structure of the foreign economic potential of an enterprise in accordance with the forms and types of foreign economic activity is substantiated in the article. On this basis, the main components of foreign economic potential – export-import and production-investment potentials are identified and characterized. The directions for improving the potential of foreign economic activity of domestic enterprises in the conditions of modern changes in its business environment are substantiated. The need to ensure positive synergy of the interconnected influence of export-import and production-investment potentials on the efficiency and development of foreign economic activity of enterprises is proven.

Key words: foreign economic activity, foreign economic potential of the enterprise, subject-specific approach, export-import and production-investment potentials of the enterprise's foreign economic activity, transformations of the business environment of foreign economic activity.

Article details:

Received: 05 November 2024

Revised: 26 November 2024

Accepted: 19 December 2024

Рекомендоване цитування: Чемчикаленко Р. А., Ярмак О. В. Зовнішньоекономічний потенціал підприємств та його удосконалення в умовах сучасних трансформацій бізнес-середовища. *Економічна теорія та право*. 2024. №4 (59). С. 24–38. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-59-4-24>.

Suggested citation: Chemchukalenko, R. A., & Yarmak, O. V. (2024). Zovnishnoekonomichniyi potentsial pidpriemstv ta yoho udoskonalennia v umovakh suchasnykh transformatsii biznes-seredovyscha [Foreign economic potential of enterprises and its improvement in the conditions of modern transformations of the business environment]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 4 (59), 24–38. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-59-4-24> [in Ukrainian].